

Šašljeva višnjeva taščica Šašelj's Bluethroat

Iztok GEISTER

Njeno znanstveno ime je danes *Luscinia svecica*. Njeno slovensko ime se je razvijalo takole: Freyer (1842) jo imenuje plava taščica, Erjavec (1870) modra taščica, Schulz (1890) modra taščica, dokler jo PONEBŠEK leta 1912 ne imenuje višnjeva taščica. Višnjev pomeni nebesno moder.

Župnik Ivan Šašelj je skoraj tri desetletja zapisoval svoja opazovanja ptic iz krajev, kjer je služboval: Adlešičev, Tribuč pri Črnomlju v Beli krajini in Št.Lovrenca pri Temenici na Dolenjskem. Vsi njegovi zapisi so poznavalski, stvarni in dosledni in jim v naši ornitološki zgodovini ni primere. Zalomilo se mu je pri eni sami vrsti, to je višnjevi taščici. Prislunimo zgodbi, ki se je leta 1913 pričela vozlati v Adlešičih v Beli krajini in se dokončno zavozlala na Zaplazu na Dolenjskem leta 1937.

Kraj dogajanja je predvsem Zaplaz pri Št.Lovrencu ob Temenici na Dolenjskem. Kot župnik je I.Šašelj vsaj dvakrat na leto maševal v podružnični cerkvi v Zaplazu, kjer se je vsa leta od 1928 do 1941 srečeval z višnjevo taščico. Spoznal se je z njo v Tribučah pri Črnomlju, ko je še služboval v Beli krajini: "Taščic je pri nas obilo rdečih, pa tudi višnjevih. Zadnje opazujem obilokrat posebno v jeseni na vrtu, pa tudi nad cerkvijo, kjer lovijo muhe." (ŠAŠELJ 1922). Z Dolenjskega, iz okolice Št. Lovrenca, je tipičen tale zapis za leto 1931: "Prvo modro taščico sem videl na strehi skednja v Št.Lovrencu, 11.julija pa sem jo videl na cesti pod Muhobranom. Priletela je iz grma na cesto, pobrala urno svoj plen in nemudoma zopet zletela v grmovje. S tem sem se prepričal, da so modre taščice tudi v Št.Lovrencu in naši okolici, saj imajo tu pri nas, kjer je še precej grmovja in skrivališč med Št.Lovrencom, Muhobranom in Martinjo vasjo te nenavadno plahe ptice dosti skrivališč in zavetja..." Še prej, za leto 1928, pa je zapisal: "Ko sem 3.septembra maševal na Zaplazu, tedaj sem opazil po maši dve višnjevi taščici, gotovo sta bila samec in samica, ki sta letela

nad streho kolibe pod zaplaško cerkvijo in lovila muhe. Priletela sta dvakrat na streho in sedla, pa zopet odletela." Te zapise v Lovcu, vsaj nekatere med njimi, sem prebiral že pred dvajsetimi leti in takrat sem si dejal, da je župnik to ime po vsej verjetnosti zmotno uporabljal za šmarnico. Pred leti, ko sem pregledal skoraj vse letnike Lovca (nekaj mi ni bilo dosegljivih), sem opazil, da je Šašelj šmarnico poznal, saj je leta 1930 zapisal: "Dne 22.maja sem videl na Čatežu tri šmarnice (*Phoenicurus ochruros*), ki so letale nad strehami. Tudi v Št.Lovrencu sem jih včasih že opazoval." Še več, odkril sem, da je poznal tudi pogorelčke, saj je za leto 1937 zapisal. "31.maja sem videl 4 pogorelčke na Velikem Vidmu, ki so obletavali sadno drevje. Pri nas so prav redki. Pred kakimi 3-4 leti sem videl tudi 3-4 v Razborah. 7.junija sem videl 2 v Razborah in 2 v Čatežu." Potem ko je že 17.marca videl 2 taščici na Veliki Loki, se je leta 1937 zgodilo tole: "31.maja sem videl na Zaplazu par, ki gnezdi, kakor mi je pravil cerkovnik, že več let v zaplaški cerkvi. Napravila sta si gnezdo na zidnem napušču enega izmed dveh kamenitih stebrov, ki držita cerkveni kor. V cerkev pa prihajata, četudi je zakljenjena, skozi zvonik in vrata, ki vodijo iz cerkve na zvonik, ki so vedno odprta. V gnezdu sta bila dva mladiča, ki sta se v par dneh izpeljala... Kmalu potem sta imela zopet mlade, in ko sem maševal 15.julija zopet na Zaplazu, so gledali že mladiči iz gnezda." Končala pa se je ta zgodba v letu 1941 takole: "Na Zaplazu pa, kjer so več let sem gnezdile v cerkvi, po 1-2 para, in sem jih prej večkrat opazoval v cerkvi in nad cerkveno streho, letos nisem videl nobene, četudi sem tam šestnajstkrat maševal in vselej nalašč pazil nanje. Vendar mi je cerkovnik povedal, da jih je letos videl, toda gnezdile niso."

Edino, kar je pri tej zagonetni zgodbi jasno, je to, da opazovana in opisovana ptica ni modra, pa tudi višnjeva taščica ne. Največja težava je nedvomno ta, da ptica v vseh 12 zapisih ni niti enkrat opisana, čeprav je res, da takšno opisovanje v favnističnih spisih ni v navadi, četudi gre za zelo redko vrsto. Tako nam preostane le to, da skušamo iz opisov vedenja in drugih okoliščin odkriti, o kateri vrsti nam Šašelj tako vztrajno in s tolikšno ljubeznijo pripoveduje. Spreletavanje okrog streh in pobiranje muh s strehe bi najraje pripisali šmarnici, a kaj ko je Šašljeva omemba

šmarnice prag, prek katerega ne moremo in ne smemo. Tudi gnezditev v cerkvi nas vrača k šmarnici in bi bila še celo zanjo spektakularna. Katero vrsto je potemtakem opazoval in popisoval Šašel ob cerkovnikovi asistenci? Položaj je do kraja paradoksalen: objavljenih je dvanajst popisov, opisana gnezditev, poznamo najmanj dva očividca, pa ne moremo niti približno reči, kateri vrsti je pripadala opazovana ptica. Poskusimo še z drugega konca: v cerkvi ne gnezdi ravno veliko vrst ptic, posebno v cerkveni ladji in med mašo ne. Cerkvice na podeželju stoje na gričkih, ki so posebno na kraškem svetu precej kamniti. Šašel pravi, da so ptice, o katerih govori, nenavadno plahe, in če živijo na kamnitem svetu in gnezdijo med skalnimi razpokami, je čisto mogoče, da si je par poiskal gnezdišče v veliki votlini cerkvene ladje. Ali ni čisto mogoče, da je bila opazovana in popisovana, modra ali višnjeva taščica imenovana ptica nihče drug kot slegur *Monticola saxatilis*? Ponovni pregled vseh dvanajstih popisov z Dolenjske in treh iz Bele krajine v Lovcu pokaže, da Šašel slegurja nikdar ne omenja. Torej je mogoče, da ga je nekda po kakšni sliki zamenjal in ga potem vse življenje zmotno ogovarjal.

Toda pri pregledu Carniole iz leta 1914 odkrijemo v članku z naslovom Iz ptičjega življenja na Kranjskem v letih 1912 in 1913 izpod peresa znanega naravoslovca Gvidona Sajovica, da je, kakor pravi pisec, "marljivi ptičji opazovalec g.Ivan Šašel v Adlešičih večkrat opazoval slegurja (*Monticola saxatilis* (L.)) Steindrossel." In nadaljuje takole: "Pred nekaj leti so ondi gnezdili slegurji okoli pokopališča pobreškega gradu. Imenovani opazovalec je videl 1.1913 slegurja večkrat v svojem vinogradu na Preložniku nad Adlešiči, kjer je tudi imel par slegurjev gnezdo v škarpni pod vinogradom. "Torej je gospod Šašel slegurja zelo dobro poznal in ga potemtakem ni mogel zamenjevati z višnjevo taščico, še zlasti ne, ker je tudi njo opazoval v Adlešičih istega leta kot slegurja. Vsaj tako nam na podlagi njegovega pisma sporoča Sajovic v Carnioli: "Višnjeve taščice (*Erithacus svecica* (L.), *Rosternigus Blaukelchen*), prilete jeseni ali v zimskem času skoraj vsako leto posamezne v Adlešiče, kjer poletavajo navadno okrog cerkve. Mnogokrat se zaleti v cerkev, kjer ostanejo po par dni in obirajo po stenah in oknih muhe in pajke. 21.X.1913 sta se pokazali pred župniščem v

Adlešičih dve višnjevi taščici in sta ostali ondi nekaj dni. " Fenološko še bolj zanimiv pa je zapis, objavljen v Carnioli leta 1917, izpod peresa istega avtorja, Gvidona Sajovica: "Višnjevo taščico je videl Ivan Šašel v Adlešičih 1., 2. in 3.februarja 1914 na cerkveni strehi. Ker so bili takrat prav lepi solnčni in primeroma gorki dnevi, je mogoče, da so se prikazale muhe, ki prezimujejo v velikem številu po razpokah cerkvenega zidovja in so jih taščice pobirale." Ves čas branja Sajovčevih oziroma Šašljevih zapisov o višnjevi taščici moti predvsem višnjevi taščici povsem neustrezno bivališče. Višnjeva ali modra taščica je tipična močvirska ptica, ki po apneničastem skalovju in cerkvenem ostenju "razen muh" nima kaj iskati, čeprav je znano, da se marsikatera vrsta ob postanku med selitvijo prehranjuje v povsem atipičnem habitatu (npr. bičja trstnica v koruzi). Vendar moramo biti tudi pri presoji močvirja previdni. Srednjeevropska podvrsta *cyanecula* živi v nizkih barjih, kjer ni skal, medtem ko podvrsta *svecica* živi na visokih barjih, kjer so skale, zlasti če gre za manjša barja v tundri ali visokogorju, pogostejše. Predvsem pa podvrsta *svecica* nikdar ne gnezdi v skalovju in še manj v ostenju.

25.aprila 1993 sem obiskal Zaplaz pri Čatežu v bližini Trebnjega na Dolenjskem. Močnejši vtis kot cerkev je napravil name kamnolom, ki leži v hribu, na katerem je sezidana cerkev. Seveda sem takoj pomislil na puščavca *Saxicola solitarius*, ki je po vedenju plaha, po načinu gnezdenja pa presenetljivo priljudna ptica. Poleg šmarnice in slegurja je tudi puščavec ptica, ki rada gnezdi v notranjosti nedokončanih ali opuščeni stavb. Zaplaška cerkev je svojčas večidel samevala, župnik Šašel je v njej maševal le nekajkrat na leto. Je mar mogoče, da je ornitolog Šašel živel v zmotnem prepričanju, da opazuje tako v Adlešičih kot v Zaplazu višnjevo taščico, v resnici pa se je srečeval s puščavcem? Seveda se moramo vprašati, kaj bi lahko bil vzrok takšni dokaj neverjetni zamenjavi, saj se ptici dobro ločita tako po obarvanosti kot po velikosti. Zamenjava bi bila mogoče edinole na podlagi imena, saj je tudi puščavec višnjeve, to je nebesno modre barve. Je zamenjavo morda zakrivil urednik Carniole, ko je nemara tako določil ptico, ki jo je ljubiteljski opazovalec župnik Šašel le opisal? Da bi potrdil to domnevo, bo treba poiskati župnikova pisma

uredniku Carniole iz daljnega leta 1913.

Sicer pa sem o gnezdenju v zaplaški cerkvi zbral tudi prgišče drugih podatkov. Ob prvem obisku je cerkovnikov sin povedal, da je bilo na desnem stebru videti nekaj bilk. Mož, ki je za gnezda menil, da so packarija, je povedal, da je bilo včasih med mašo videti rjavo, za pedenj veliko ptico (tako je pokazal s prsti), kar pa je bilo moteče. Ta pripoved nas znova pušča na razpotju: po barvi bi bila lahko samica puščavca, po velikosti pa bi lahko bila samo šmarnica.

Ob svojem drugem obisku mesec dni kasneje, 23.maja, sem od cerkovnika zvedel, da v cerkvi občasno gnezdi kraljiček. Iz pogovora sem razbral, da gre za šmarnico. Še večje razočaranje pa je bilo, ko sem zvedel, da kamnoloma pred drugo svetovno vojno še ni bilo. Vendar je že po imenu Zaplaz mogoče sklepati, da je bil zaselek svojčas za plazom, kar pomeni najmanj to, da je bilo pobočje od nekdanj kamnito.

Po vsem povedanem je gotovo le to, da vse to domala 30-letno obdobje ni bila opazovana *Luscinia svecica*. Gnezditve na kraškem prebivališču oz. v cerkvi ni mogoče vskladiti z njenim siceršnjim življenjskim prostorom. Žal odpade tudi možnost, da bi Šašelj na terenu res opazoval višnjevo taščico, v cerkvi pa bi gnezdila šmarnica, saj je gnezdeči par opazoval tudi sam med maševanjem. Končno govori proti modri taščici tudi podatek, da je bila v Adlešičih opazovana 1., 2. in 3.februarja, torej sredi zime. Modra taščica je selivka: srednjeevropska podvrsta se seli skozi naše kraje šele konec marca, skandinavska pa celo šele konec aprila. Tako tudi to zimsko opazovanje govori v prid domnevi o puščavcu, ki je v predelih z milo zimo stalnica.

Zgodba o višnjevi taščici ostaja tako še naprej odeta v skrivnost, to pa pomeni, da bo ta najbolj neverjetna zgodba v slovenski ornitologiji še dolgo živela.

LITERATURA

ERJAVEC F.(1870): Domače in tuje živali v podobah. III.Ptice. Celovec.

FREYER,H.(1842): Fauna der in Krain bekannten Säugetiere, Vögel, Reptilien und Fische. Laibach.

PONEBŠEK,B.(1912):Višnjeva taščica. Lovec.

SAJOVIC,G.(1913): Iz ptičjega sveta na Kranjskem v letih 1912-1913. Carniola.

SAJOVIC,G.(1917): Ornitologični zapiski za Kranjsko v letih 1914 do 1916. Carniola.

SCHULZ,F.(1890): Verzeichnis der bisher in Krain beobachteten Vögel. Mittheilungen des Mussealvereins für Krain. Laibach.

ŠAŠELJ,I.(1922-25): Ornitološki zapiski za Belo krajino. Lovec.

ŠAŠELJ,I.(1926-41): Ornitološki zapiski za Št.Lovrenc ob Temenici in njegovo okolico. Lovec.

POVZETEK

V svojih ornitoloških poročilih, objavljenih v časnikih Carniola in Lovec, župnik Ivan Šašelj večkrat opisuje svoja srečanja z višnjevo taščico *Luscinia svecica* v krajih, kjer je služboval. V Adlešičih v Beli krajini naj bi bil višnjevo taščico že leta 1913 opazoval pri njenem pobiranju hrane s cerkvenih zidov, kar bi bilo za ptico mokrih prebivališč zelo nenavadno, neglede na jesenske in zimske datume opazovanja. Še bolj nenevadna pa so spomladanska opazovanja te višnjeve taščice imenovane ptice v okolici Zaplaza na Dolenjskem, kjer je v tridesetih letih tudi gnezdila v notranjosti tamkajšne cerkve. Glede na to, da je župnik po zapisih sodeč poznal tako šmarnico *Phoenicurus ochruros* kot slegurja *Monticola saxatilis*, ki bi bila oba lahko gnezdila v notranjščini, preostane kot najverjetnejši gnezdilec puščavec *Monticola solitarius*. Domneva se zdi toliko verjetnejša, ker je svet za cerkvijo kamnit, v novejšem obdobju je tu obratoval ne ravno majhen kamnolom. Tako je povsem mogoče, da je župnik že od samega začetka puščavca zmotno imenoval višnjevo taščico.

SUMMARY

In his ornithological reports published in the journals Carniola and Lovec, Ivan Šašelj, a parish priest, described his encounters with the Bluethroat *Luscinia svecica* from places where he worked. In 1913 he supposedly observed this species at Adlešiči in Bela krajina while the bird was picking food from the church walls. In view of the fact that this bird inhabits swampy and marshy thickets, this seems very strange indeed, irrespective of the autumn and winter dates of its observations. Even more strange are the spring observations from the 30's in the vicinity of Zaplaz in the Dolenjska region, where this so-called Bluethroat bred in the interior of the local church. Considering that the priest was familiar, judging from his reports, with the Black Redstart *Phoenicurus ochruros* and the Rock Thrush *Monticola saxatilis*, both of which could have bred within the church walls, only the Blue Rock Thrush *Monticola solitarius* remains as the probable breeder. This supposition seems so much more likely owing to the fact that the countryside to the rear of the church is rocky and that a fairly large quarry was in operation in this area not so long ago. Thus it seems very possible that from the very beginning the priest erroneously called the Blue Rock Thrush a Bluethroat.

Iztok Geister, Pokopališka pot 13, 4202 Naklo